

FARİZƏ ŞAHBAZOVA*, ŞƏHLA KƏRİMOVA***İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİN PROSESİNDƏ TƏNQİDİ TƏFƏKKÜRÜN
TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ METODLARI**

Məqalənin əsas məqsədi ingilis dilinin tədrisində tənqidi təfəkkürün təkmilləşdirilməsi metodlarının öyrənilməsidir. Əsas məqsəd ingilis dilinin tədrisi zamanı öyrənənlərdə - tələbələrdə tənqidi düşüncə qabiliyyətlərini formalaşdırarkən müəllimlərin qarşılaşdıqları çətinlikləri müəyyən etmək və onların həlli yollarını müzakirə etməkdir. Bu, mövzu və ya materiallar əsasında həyata keçirilən, dərinlən düşüncəni tələb edən aktiv bir prosesdir. Bu araşdırmanın nəticəsində müəllimlərin düzgün fasilitasiya qabiliyyətləri, ingilis dilinin layihə əsaslı təlimində tələb olunan aspektləri bilmək, zəngin lüğətə, düzgün tələffüzə malik olmaq, kontekstual ifadə və etiketlərdən yerində istifadə etmək, orijinal dialoqlar qurmaq və ya problem ətrafında mövzu seçmək bacarıqları da müəyyən olunub. Araşdırmalar zamanı məlum oldu ki, müəllimlər tənqidi düşüncə bacarıqlarını təkmilləşdirmək yollarını araşdırmaq üçün yeni texnikalar haqqında zəif təsəvvürə malikdirlər və şagirdlərin sərbəst düşüncə tərzinə müsbət təsir edən təlim mühiti yaradılmayıb.

Açar sözlər: ingilis dili, tənqidi təfəkkür, layihə əsaslı təlim, düşüncə bacarıqları.

Giriş

İngilis dili ünsiyyət üçün şifahi dil kimi beynəlxalq dillərdən biridir. İngilis dili həm də dünyanın, demək olar ki, hər yerində istifadə olunan universal tədris dilidir. Ümumi təhsil məktəblərində ingilis dilinin tədrisi şagirdlərin təfəkkür bacarıqlarının formalaşmasına əsaslanan yeni məzmunla malikdir. Mürəkkəbləşən dünyada məktəbi bitirən hər bir gəncin uğur qazanmasında ingilis dilində tənqidi düşüncəyə malik olmaq vacib şərtədir və bu bir kompetensiya kimi qəbul olunur. Tənqidi düşüncəyə vacib və zəruri bir bacarıq kimi şagirdlərin gələcək təhsilini davam etdirməsində düzgün seçim etmək, zehni və məntiqi sualların öhdəsindən gəlməyə kömək edir, milli dəyərləri, innovasiyaları və təhsil irəliləyişlərini qiymətləndirmək üçün istifadə edilir. Qlobal problemlərin həllində şagirdlərin ingilis dilində tənqidi təfəkkür və idraki düşüncə əsaslı bilik, bacarıq və vərdislərə sahib olması strateji hədəflərdən hesab olunur. Tənqidi düşüncə, hər hansı bir fəaliyyəti yerinə yetirmək barədə qərar verməyə yönəlmiş aydın, əsaslı, əks etdirən düşüncədir. Burada sadəcə mövzuları, faktları əzbərləmək, eşitdiklərinizi və ya oxuduqlarınızı qəbul etmək yox, mövzuda əksolunanlara tənqidi yanaşmaq və fərziyyələrə necə nail olmaq yollarını əhatə edir (Dewey & Bento, 2009; Karakuzular, 2013; Kow, 2016).

Əsas təhlil

Aparılan təhlillər göstərir ki, dil öyrənənlərin tənqidi düşüncə bacarıqları o qədər də qənaətbəxş deyil. Bu problemlərin yaranmasına təsir edən əsas səbəblərə ingilis dilində uyğun motivasiya və mövzu seçiminin olmaması, sərbəst təlim mühitinin təşkilində yol verilən nöqsanlar, dialoqların aparılmaması, eyni zamanda şagirdlərin sosial bacarıqlarının, fərdi qabiliyyətlərinin aşağı səviyyədə olması daxildir. Digər amillərə isə yuxarı sinif şagirdlərinin əsas vaxtını repertorlarla ali təhsil müəssisələrinin qəbul imtahanlarına hazırlaşmağa sərf etməsi, fiziki yorğunluq, ingilis dilində yalnız linqvistik biliklərə üstünlük verilməsi, oxu materiallarına az vaxt ayrılması, təhsilalanların düşüncə bacarıqlarının inkişafı üçün uyğun mövzulara yer verilməməsini aid etmək olar. Buna görə də ingilis dilində şagirdlərin test

nəticələrinin yüksək olmasına baxmayaraq, onlar tənqidi düşünmə bacarıqları üzrə öz inkişaf dinamikalarını tapa bilmir, hər hansı mövzu ətrafında sərbəst fikir ifadə etməkdə çətinlik çəkirlər. Digər mövcud problem tədris proqramında tənqidi təfəkkürü formalaşdıran mövzulara az yer verilməsidir. Təlimdə motivasiyanın zəifliyi şagirdlərin təlimə marağını azaldır və qrup işlərində birgə əməkdaşlığa mənfi təsir göstərir. Müəllimlərin üzləşdiyi əsas çətinliklər isə onların tənqiditəfəkkürün formalaşdırılmasında mühüm rolunu təlim texnologiyaları haqqında təcrübəyə malik olmaması və müvafiq təlimlərdə iştirak etməməsi ilə bağlıdır. Ona görə də təhsilverənlər şagirdlərin sərbəst nitqini inkişaf etdirməyə təsir göstərən və onların düşünməsini təmin edən metodlardan istifadəyə əhəmiyyət vermirlər. Bir çox hallarda dərslər, əsasən, dərsləklərdə verilmiş tapşırıqları oxuyub cavablandırmaq, hazır dialoqların təkrar oxunuşu və qrammatik çalışmaları həll etməklə yerinə yetirilir. Dərslərdə qrup işləri aparılsa da, şagirdlərə yenə də dərsləkdə verilmiş çalışmaları təqdim edilir. Bu cür fəaliyyətlə təlimdə keyfiyyəti təmin etmək və şagirdlərdə yaradıcı düşüncəni formalaşdırmaq çox çətinidir [Süleymanova S. (2022).].

Tənqidi düşüncə fərdlərin müstəqil düşünmək və düzgün qərarlar qəbul etmək qabiliyyətini artırır. Bu gün sürətlə dəyişən dünyada çox intensiv müşahidə olunan informativ və texnoloji yeniliklər inkar olunmaz həqiqətdir (Saavedra & Opfer, 2012; Trilling & Fadel, 2009; Voogt & Roblin, 2012). Bu dəyişikliklər bir sıra bacarıqlara, o cümlədən rəqəmsal media savadlılığına yiyələnməyi tələb edir. Dinləmək, danışmaq, oxumaq və yazmaq kimi bəzi bacarıqlar təhsilçilərə həm tənqidi düşünmək, həm də hər şeyi sərbəst ifadə etmək imkanı verir. Tənqidi düşüncəyə nail olmaq üçün bəzi yanaşmalar və metodlar tətbiq edilməlidir. Son araşdırmalara əsasən tənqiditəfəkkürün inkişafı üzrə yeni metodik yanaşmalar təqdim olunur. Sınıf müzakirələri – tənqidi düşünmə, problem həll etmə və yaradıcılıq kimi bacarıqların istifadəsi üçün şagirdlərin motivasiyasını artıran bir metoddur. Müzakirələr düşünmə prosesini düzgün aparmağa kömək edir, çünki bu zaman şagirdlər maraqlı mövzu ətrafında faktlar əsasında dəqiq fikir bildirmək səriştəsi qazanır. Debatlar və oyunlar – danışmaq qabiliyyətini sürətləndirməklə, şagirdlərin düşüncəsinə təsir edir, onların zehində tənqidi təfəkkürü zənginləşdirən çoxlu fikir və düşüncənin formalaşmasına səbəb olur. Mövzunun lehinə və əleyhinə olan çarpaz fikirlər debatın əsas xüsusiyyətidir. Onlayn forumlar – həm yazılı həftəlik tapırıqlar, həm onlayn müzakirə yazılarında şagirdlərin mövqelərini nəzərdən keçirməyə, həm də etibarlı onlayn mənbələrdən istifadə etməklə tədqiqatlar aparmağa kömək edir. Sınıfdankənar layihələr – Layihə əsaslı öyrənmə (PBL) əsasında dildə olan faktların və anlayışların birbaşa təqdimatını təklif edir. Bu yanaşma həm də şagirdləri dildə yeni anlayışlarla tanış edir və müzakirələri təşviq etmək üçün bir vasitə kimi mürəkkəb real dünya problemlərindən istifadə etməyə həvəsləndirir. Karakuzular (2013) və Kow (2016) izah edir ki, tənqidi düşüncə layihə əsasında təlimdə müşahidə nəticəsində toplanmış məlumatın aktiv şəkildə konseptuallaşdırılması, tətbiqi, təhlili, sintezi və ya qiymətləndirilməsinin intizamlı prosesidir. Sərbəst yazı nümunələrinin hazırlanması – şagirdlərə müşahidə etdikləri maraqlı mövzular və hadisələr haqqında həftəlik yazı çalışmaları üzrə sərbəst fikirlər yazmaq tapşırılır. Burada əsas ideyanı yazmaq, uyğun sözlər işlətmək və mətnin ifadəli şəkildə təsviri təşkil edir. Yazıların müəllim və ya sinif yoldaşları tərəfindən təhlil edilməsi və qiymətləndirilməsi yeni düşüncənin yaranmasına səbəb olur. Həftəlik yazılar öyrənənlərin mövzulara sərbəst yanaşmasına, yeni fikirlər əlavə etməsinə, öz münasibətlərini ifadə etməsinə və dilin daha mükəmməl öyrənilməsinə imkan yaradır (Kow, 2016; Rafi, 2011).

Nəticə

Öyrənənlərin ingilis dilində tənqidi düşüncəyə malik olması əsas bacarıqdır, çünki onlara istənilən situasiyadan çıxmağa və davranışları qiymətləndirməyə kömək edir. Problemə

əsaslanaraq belə nəticəyə gəlmək olar ki, ingilis dilində nitq çatışmazlığı tənqidi düşüncənin olmamasından qaynaqlanır. Effektiv metod və üsulların köməyi ilə tənqidi təfəkkürü formalaşdırmaqla, mövcud problemlərin həlli yollarını tapmaq, lazımi məlumatları toplamaq, tərtib etmək, məntiqi düşüncə, yalan və doğru məlumatları ayırd etmək, qiymətləndirmək, nəticə çıxarmaq kimi bəzi göstəricilərə malik yüksək düşüncə qabiliyyəti qazanmaq mümkün olur

ƏDƏBİYYAT

1. Dewey, J. & Bento, J. (2009). Activating children's thinking skills (ACTS): The effects of an infusion approach to teaching thinking in primary schools. *British Journal of Educational Psychology*, 79(2), 329-351.
2. Kow, H.M. (2016). Infusion of Critical Thinking across the English Language Curriculum: A Multiple Case Study of Primary School InService Expert Teachers in Singapore. Unpublished Doctoral Thesis, The University of Western Australia.
3. Rafi, M.S. (2011). Promoting critical pedagogy in language education. *International Research Journal of Arts and Humanities*, 39(39), 105
4. Süleymanova S. (2022). İngilis dilinin tədrisində tənqidi təfəkkürün inkişaf etdirilməsi yolları. *Azərbaycan məktəbi*. № 2(699), səh. 125–130

**Fil.f.d., dosent Şahbazova Farizə Eldar qızı*
**Fil.f.d., dosent Kərimova Şəhla Həsən qızı*
Xarici dillər kafedrası
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC)

Farize Shahbazova, Shahla Karimova

METHODS OF IMPROVING CRITICAL THINKING IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING PROCESS

The main goal of the article is to study the methods of improving critical thinking in English language teaching. The main goal is to identify the difficulties faced by teachers in the formation of critical thinking skills in students during English language teaching and to discuss their solutions. It is an active process that requires deep thinking, carried out on the basis of a topic or materials. As a result of this research, the teachers' proper facilitation abilities, knowing the aspects required in the project-based teaching of English, having a rich vocabulary, correct pronunciation, using contextual expressions and labels on the spot, building original dialogues or choosing a topic around a problem were also determined. Research has shown that teachers have a poor understanding of new techniques to explore ways to improve critical thinking skills and that learning environments that positively influence students' free thinking are not created.

Keywords: *English, critical thinking, project-based learning, thinking skills.*

Фаризе Шахбазова, Шахла Каримова

МЕТОДЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Основная цель статьи – исследование методов совершенствования критического мышления при обучении английскому языку. Основная цель – выявить трудности, с которыми сталкиваются преподаватели при формировании навыков критического мышления у учащихся во время обучения английскому языку, и обсудить пути их решения. Это активный процесс, требующий глубокого обдумывания, осуществляемого на основе темы или материалов. В результате данного исследования были выявлены надлежащие координационные способности учителей, знание аспектов, необходимых при проектном обучении английскому языку, наличие богатого словарного запаса, правильное произношение, использование контекстных выражений и ярлыков на месте, построение оригинальных диалогов или выбор. Также была определена тема вокруг проблемы. Исследования показали, что учителя плохо понимают новые методы изучения способов улучшения навыков критического мышления и что не создается среда обучения, которая положительно влияет на свободное мышление учащихся.

Ключевые слова: *английский язык, критическое мышление, проектное обучение, навыки мышления.*

AMEA-nın müxbir üzvü Əbülfəz Quliyev tərəfindən təqdim edilmişdir

İlk daxilolma tarixi: 28.05.2024

Son daxilolma tarixi: 19.06.2024